

Wanda A. Ciszewska

I ntroligatornie w Toruniu w latach 1945–1950

Folia
Toru
niensia

Istotnym elementem kończącym proces drukarski są zabiegi introligatorskie, których efektem jest związanie wkładu książki z oprawą. Czynności te, wykonywane metodą przemysłową lub ręczną, prowadzą do uzyskania ostatecznego kształtu książki, czasopisma lub też broszury. Introligatorstwo to także wyrób opakowań kartonazowych, galanteria introligatorska, a ponadto konserwacja opraw.

Introligatorstwo toruńskie po drugiej wojnie światowej prezentuje przede wszystkim okolicznościowe wydawnictwo *25 lat Związku Zawodowego Pracowników Przemysłu Poligraficznego w Polsce Oddziału Toruńskiego 1920–1945*¹. Zawiera ono szkic Stanisława Kubiaka *Historia introligatorstwa toruńskiego*, częściowo oparty na pracy Zygmunta Mocarskiego *Książka w Toruniu do roku 1793*, opublikowanej w 1934 roku². Warto jeszcze wymienić kilka tekstów Janusza Jurewicza na temat toruńskiego drukarstwa i introligatorstwa, ale mają one głównie charakter popularyzatorski³. Interesujących informacji, w tym także dotyczących introligatorstwa, dostarcza *Przewodnik po Wystawie Druków Toruńskich 22 IX–29 IX 1946*⁴ ze wstępem autorstwa Janiny Przybyłowej oraz *Przewodnik po Wystawie Przemysłu Poligraficznego w Toruniu w dniach 21–29 VI 1947*⁵. Pewne dane odnaleźć można w aktach – m.in. poszczególnych zakładów poligraficznych – przechowywanych w Archiwum Państwowym w Toruniu. Bardzo cenne są rachunki introligatorni M. Szulca wystawione dla Biblioteki Gimnazjum im. M. Kopernika w Toruniu. W latach 1997–1998 rachunki te były w posiadaniu Biblioteki Liceum Ogólnokształcącego nr 1 im. M. Kopernika w Toruniu⁶.

Jedną z pierwszych polskich introligatorni w Toruniu był zakład przy drukarni Sylwestra Buszczyńskiego, powstały w 1900 roku z połączenia z warsztatem mistrza Kuczkowskiego, istniejącym od około 1850 roku. W firmie Buszczyńskiego pierwsze kroki w zawodzie stawiali późniejsi wybitni mistrzowie sztuki introligatorskiej Franciszek Lubiszewski i Franciszek Wiencek. Lubiszewski objął w 1920 roku introligatornię przy Drukarni Toruńskiej i prowadził ją do 1939 roku. Jego dorobek zawodowy został bardzo wysoko oceniony na Pomorskiej Wystawie Drukarń w Grudziądzu, gdzie otrzymał złoty medal za całokształt swojej działalności⁷. Drugi

¹ *25 lat Związku Zawodowego Pracowników Przemysłu Poligraficznego w Polsce Oddziału Toruńskiego 1920–1945*, Toruń 1947.

² Z. Mocarski, *Książka w Toruniu do 1793 r. Zarys dziejów*, Toruń 1934.

³ J. Jurewicz, *Z dziejów introligatorstwa toruńskiego*, Toruński Informator Kulturalny, 1987, nr 9, s. 46–47; idem, *Z kart historii drukarstwa toruńskiego*, Toruński Informator Kulturalny, 1986, nr 6, s. 33–35; idem, *Zarys historii introligatorstwa toruńskiego*, Informator Zakładów Graficznych w Toruniu, 1987, nr 16, s. 6.

⁴ *Przewodnik po Wystawie Druków Toruńskich 22 IX–29 IX 1946*, Toruń 1946.

⁵ *Przewodnik po Wystawie Przemysłu Poligraficznego w Toruniu w dniach 21–29 VI 1947*, Toruń 1947.

⁶ Obecnie zagubione. Kserokopie oraz wypisy z rachunków w dyspozycji autorki.

⁷ S. Kubiak, *Historia introligatorstwa toruńskiego*, [w:] *25 lat Związku Zawodowego*, s. 52; J. Jurewicz, *Z dziejów*, s. 47; idem, *Zarys historii*, s. 6.

z mistrzów, Franciszek Wiencek, pogłębiał swoje umiejętności pracując w Poznaniu, w Berlinie, Bochum i Düsseldorfie, gdzie ukończył kurs sztuki zdobniczej. Egzamin mistrzowski z prawem kształcenia uczniów złożył 6 lutego 1914 roku przed komisją egzaminacyjną Izby Rzemieślniczej w Gdańsku, a od lipca tego roku pełnił funkcję członka komisji egzaminacyjnej, przed którą stawali kandydaci na mistrzów w zawodzie introligatorskim. W 1923 roku został wybrany na członka Izby Rzemieślniczej w Grudziądzu, a w marcu 1938 roku, po przeniesieniu tej organizacji do Torunia, został mianowany przez ministra przemysłu i handlu wiceprezesem Tymczasowego Zarządu Izby Rzemieślniczej⁸. Własny warsztat Wiencek otworzył w październiku 1913 roku przy ul. Łaziennej 26, ale zmuszony został do jego zamknięcia przez władze niemieckie. Otworzył go ponownie w grudniu 1925 i prowadził nieprzerwanie do 1939 roku. Firma Wiencka obejmowała warsztat introligatorski i oprawy obrazów oraz sklep papierniczy przy ul. Mostowej 38, wykupiony z rak niemieckich⁹.

W 1919 roku powstały w Toruniu nowe warsztaty introligatorskie, zarówno przy drukarniach, jak i samodzielne. W Pomorskiej Drukarni Rolniczej introligatornię prowadził do 1939 roku Maksymilian Szymański¹⁰, który zastąpił zatrudnionego na tym stanowisku przez szereg lat mistrza Franciszka Hierowskiego. Ceniony introligator Jan Narkiewicz od roku 1920 pracował kolejno prawie we wszystkich toruńskich zakładach¹¹.

Obok zakładu introligatorskiego Wiencka znany był w Toruniu przed wojną warsztat Wincentego Januszewskiego. Januszewski naukę zawodu rozpoczął w 1898 roku u mistrza Leona Weimera w Łomży. W 1903 roku wyjechał do Warszawy, a w roku następnym do Rosji, gdzie pracował jako introligator m.in. w Irkucku i Moskwie. Po rewolucji 1917 roku Januszewski został zatrudniony jako ekspert robót introligatorskich w Głównej Drukarni Wydawnictw Państwowych w Leningradzie. Po powrocie do Warszawy w 1922 roku pracował w firmie „Nasz Sklep”, jednej z największych hurtowni i wytwórni artykułów papierniczych w międzywojennej Polsce¹². W 1926 roku Januszewski przeniósł się na stałe do Torunia, gdzie otworzył własny zakład introligatorski, zatrudniający od pięciu do siedmiu pracowników¹³. Wykonywał oprawy książek i albumów, m.in. w skórze, inkrustowane, z rącz-

⁸ K. Przybyszewski, *Franciszek Wiencek (1889–1939) działacz niepodległościowy i społeczny. W stulecie urodzin i pięćdziesięciolecie śmierci*, Rocznik Toruński, t. 19: 1990, s. 151–152, 154.

⁹ Idem, *Ludzie Torunia Odrodzonej Rzeczypospolitej (1920–1939)*, Toruń 2001, s. 405–409. Wiencek po zajęciu Torunia przez Niemców we wrześniu 1939 r., jako aktywny polski działacz społeczny i gospodarczy został aresztowany. Zginął wraz z synami Czesławem i Henrykiem rozstrzelany 5 XI 1939 r. w egzekucji masowej w lesie Barbarka. Zob. K. Przybyszewski, *Wiencek Franciszek*, [w:] *Toruński słownik biograficzny*, pod red. K. Mikulskiego, t. 4, Toruń 2004, s. 270–271; H. Tadeusiewicz, I. Treichel, *Straty osobowe księgarstwa polskiego w latach 1939–1945*, Łódź 1993, s. 67–68.

¹⁰ M. Szymański naukę introligatorstwa rozpoczął w 1915 r. w Nowym Tomysłu, zob.: *25 lat Związku Zawodowego*, s. 64.

¹¹ S. Kubiak, op.cit., s. 52; J. Jurewicz, *Z dziejów*, s. 47; idem, *Zarys historii*, s. 6.

¹² R. Bury, *Januszewski Wincenty*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, pod red. I. Treichel, Warszawa–Łódź 1972, s. 365. Firma „Nasz Sklep” powstała w 1912 r. w Warszawie jako spółdzielnia, powołana do celu ułatwienia członkom – przede wszystkim nauczycielom – zakupu materiałów papierniczych i piśmienniczych. Pierwszy sklep uruchomiono we wrześniu 1912 r., kolejny w 1919 r. w Łodzi. W 1921 r. spółdzielnia przekształciła się w spółkę akcyjną, utworzono kolejne oddziały w Sosnowcu, Bydgoszczy, Pabianicach, Zgierzu, Grudziądzu, Kutnie. W 1928 r. firma połączyła się z działającym w pokrewnej branży Tow. Akcyjnym „Urania”, tworząc jedną Spółkę Akcyjną „Nasz Sklep – Urania”. Zob. S. Maławski, *Z dziejów księgarstwa spółdzielczego w Polsce w latach międzywojennych*, Księgarz, 1966, nr 2, s. 48–49.

¹³ R. Bury, op.cit., s. 365. S. Kubiak jako datę założenia zakładu Januszewskiego w Toruniu wymienia rok 1921 i ul. Kopernika, w kilka lat później warsztat został przeniesiony na ul. Szeroką. Zob. S. Kubiak, op.cit., s. 52–53.

nymi złoceniami dla towarzystw i szkół, dla dostojników państwowych, bibliofilów. W 1939 roku otrzymał dyplom mistrzowski wystawiony przez Izbę Rzemieślniczą w Toruniu¹⁴.

Rozwój toruńskich zakładów introligatorskich został zahamowany przez wybuch drugiej wojny światowej. Po zajęciu miasta w 1939 roku przez okupacyjne władze niemieckie rozpoczęła się likwidacja polskich placówek poligraficznych. Zginęli pomordowani lub zamęczeni w obozach koncentracyjnych introligatorzy Franciszek Wienczek, Józef Czajkowski, Roman Fabiański, Józef Jarzyna, Józef Nowakowski i Łucjan Samolewski¹⁵.

Po odzyskaniu niepodległości działalność introligatorską podjęły cztery warsztaty. Były to działy introligatorskie związane z poszczególnymi zakładami poligraficznymi oraz prywatny warsztat Mariana Szulca. W 1947 roku w Toruniu było dwudziestu dwóch wykwalifikowanych introligatorów, w tym czterech mistrzów dyplomowanych. Do grona tego zaliczali się wspomniani już Lubiszewski i Januszewski oraz Henryk Mielke i Stanisław Kubiak¹⁶.

Od roku 1945 aktywną działalność introligatorską – w tym masową produkcję etykiet i opakowań – prowadziły Toruńskie Zakłady Graficzne, czyli przedwojenna Fabryka Wyrobów Papierowych i Drukarnia R. Preussa. Było to możliwe dzięki znacznie rozbudowanej introligatorni, zatrudniającej w lutym 1947 roku stu dziesięciu pracowników, kierowanej przez Henryka Mielke i Maksymiliana Szymańskiego. Wśród tak szerokiego grona pracowników było dziesięciu wykwalifikowanych introligatorów i dwóch uczniów introligatorskich. Zakłady Graficzne posiadały dodatkowo dział „kartonarnia-torebkarnia”, liczący ponad sześćdziesięciu pracowników, kierowany przez Jana Hierowskiego i Konrada Karłowskiego¹⁷. Oba działy wykonywały różnego rodzaju oprawy wydawnicze, bloki, kalendarze, a także wyroby kartoniarskie, takie jak torebki, pudełka papierosowe i wszelkiego typu opakowania kartonowe. W Toruńskich Zakładach Graficznych produkowano m.in. opakowania do herbaty, miodu, pierników i pudełka papierosowe dla Polskiego Monopolu Tytoniowego¹⁸.

Rozbudowany dział introligatorski funkcjonował także w ramach Drukarni Toruńskiej nr 4, należącej w tym okresie do Spółdzielni Wydawniczej „Wiedza”. Zatrudniano w nim sześćdziesięciu pracowników, w tym sześciu introligatorów i trzech uczniów¹⁹. Funkcję oddziałowego introligatorni sprawował Franciszek Lubiszewski, a wśród jego współpracowników był Stanisław Kubiak, wieloletni prezes chóru poligrafów „Harfa”²⁰. Introligatornia wykonywała wszelkiego typu prace introligatorskie, koncentrując się – dzięki posiadanym urządzeniom – na masowej produkcji zeszytów i opraw książkowych²¹.

Dużą wagę do artystycznego introligatorstwa przywiązywano w dawnej Drukarni Buszczyńskich. Zakładem tym kierował mistrz introligatorski Wincenty Janu-

¹⁴ R. Bury, op.cit., s. 365.

¹⁵ J. Jurewicz, *Z dziejów*, s. 47; idem, *Zarys historii*, s. 6; *Przewodnik po Wystawie Druków*, s. 11. W *Przewodniku* zamieszczono inną wersję nazwiska Łucjana Samolewskiego – Lucjan Samulowski. Trudno rozstrzygnąć, czy są to dwie różne osoby, czy też zmiana nazwiska jest efektem działań drukarskiego chochlika.

¹⁶ S. Kubiak, op.cit., s. 53–54.

¹⁷ *Pierwsze dwa lata pracy Zakładów Graficznych pod zarządem państwowym w Odrodzonej Polsce 1945–1947*, Toruń 1947, s. 31–32; S. Kubiak, op.cit., s. 54.

¹⁸ W. Ciszewska, *Drukarnie toruńskie w latach 1945–1950*, Acta Universitatis Nicolai Copernici, Bibliologia V, Toruń 2007, s. 292–293; *Przewodnik po Wystawie Przemysłu*, s. 11.

¹⁹ S. Kubiak, op.cit., s. 53.

²⁰ *25 lat Związku Zawodowego*, s. 69; J. Jurewicz, *Z dziejów*, s. 47; idem, *Zarys historii*, s. 6.

²¹ S. Kubiak, op.cit., s. 53.

szewski. W czasie okupacji pracował jako introligator w Zakładach Preussa²². Po wyzwoleniu Torunia Januszewski objął kierownictwo firmy Westphal, którą uznano za mienie ponemieckie porzucone i 26 lutego 1945 r. ustanowiono nad nią zarząd państwowy, a następnie zakład poligraficzny przemianowano na Drukarnię nr 3. Podstawę prawną tych działań stanowił Dekret z dnia 2 marca 1945 roku o majątkach opuszczonych i porzuconych (Dziennik Ustaw RP, 1945, nr 9, poz. 45)²³. Zgodnie z przepisami tego dekretu objekty bez właścicieli, m.in. drukarnie będące własnością przedwojennego państwa polskiego, spółki, które nie wznowiły działalności, przejmowały różnego typu instytucje, m.in. Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik”, komitety Polskiej Partii Robotniczej, ministerstwa, samorządy oraz osoby prywatne. Pod zwierzchnictwem Januszewskiego Drukarnia nr 3 podjęła się tłoczenia druków akcydensowych na zamówienie Delegatury Ministerstwa Informacji i Propagandy²⁴. Gdy zarząd nad przedsiębiorstwem przejął Zygmunt Chojnicki, prezes Ludowej Spółdzielni Wydawniczej i przyszły współzałożyciel Pomorskiego Instytutu Wydawniczego, Januszewski w 1946 roku otrzymał kierownictwo Drukarni Buszczyńskich, przemianowanej na Drukarnię nr 2 Toruńskich Zakładów Graficznych. Introligatornia przy drukarni zatrudniała kilkunastu pracowników, w tym czterech introligatorów i jednego ucznia. Wykonywano w niej przede wszystkim oprawy książek zlecone przez toruńskie biblioteki²⁵. Januszewski był kierownikiem Drukarni nr 2 do 1949 roku, kiedy to przeszedł na stanowisko dysponenta w Toruńskich Zakładach Graficznych. Na kilka miesięcy przed śmiercią przejął kierownictwo introligatorni Uniwersytetu Mikołaja Kopernika²⁶.

W 1945 roku wznowiła działalność w Toruniu introligatornia prywatna, należąca do Mariana Szulca. Warsztat Szulca, założony w 1936 roku, zatrudniał dwóch pracowników. Mieścił się na ul. Podmurnej 37 i przyjmował zlecenia na wszelkie prace introligatorskie, takie jak oprawa książek, naklejanie map, wyrób kartonów. Firma polecała ponadto swoje usługi w zakresie złocenia oraz artystycznego wykonania albumów i książek pamiątkowych, a także ręcznej oprawy książek bibliofilskich²⁷. Solidności zawodowej Szulca dowodzi zwrot do Książnicy Miejskiej trzydziestu pięciu książek, które dostał do oprawy w 1939 roku z tejże biblioteki, a które przechował przez okres okupacji niemieckiej²⁸.

Po zakończeniu działań wojennych podstawą rozwoju firmy Szulca stał się, przejęty w zarząd, przedwojenny zakład mistrza introligatorskiego Wiencka²⁹. Podczas okupacji niemieckiej część wyposażenia warsztatu Wiencka (m.in. maszyna do krajania tektury, żelazna prasa introligatorska, drewniana prasa introligatorska) znalazła się w Drukarni Toruńskiej nr 4. Na przełomie 1945/1946 roku Szulca na podstawie Ustawy z dnia 6 maja 1945 roku o majątkach opuszczonych i porzuconych³⁰ podjął starania o zwrot zagrabionych urządzeń. Tymczasowy Zarząd Państwowy 30 stycznia 1946 roku odrzucił jego wniosek powołując się na art. 25

²² R. Bury, op.cit., s. 365.

²³ Postanowienia dekretu powtórzono bez większych zmian w Ustawie o majątkach opuszczonych i porzuconych z dnia 6 maja 1945 r. (Dziennik Ustaw RP, 1946, nr 17, poz. 97).

²⁴ W. Ciszewska, op.cit., s. 295.

²⁵ Archiwum Państwowe w Toruniu (dalej: APT), Urząd Skarbowy w Toruniu, 54, Dane statystyczne przedsiębiorstw, 1948, s. 103; S. Kubiak, op.cit., s. 54.

²⁶ R. Bury, op.cit., s. 365.

²⁷ *Przewodnik po Wystawie Przemysłu*, s. 13.

²⁸ APT, Miejska Rada Narodowa i Zarząd Miejski w Toruniu, 669, Informacje, komunikaty, s. 105, 107.

²⁹ Rozmowa z M. Szulcem z 24 XI 1997 r.

³⁰ Dziennik Ustaw RP, 1946, nr 17, poz. 97.

wspomnianej ustawy, w myśl którego sporne maszyny miały istotne znaczenie dla interesów państwa, będąc częścią składową drukarni państwowej³¹.

Zakład Szulca rozwijał się dynamicznie. W 1947 roku przy realizacji zamówień zatrudnienie znalazło łącznie dwanaście osób, a efekty pracy prezentowano na wystawie zorganizowanej z okazji Dni Torunia³². Pomiędzy czerwcem 1947 a listopadem 1948 roku Szulc zawarł spółkę z Tadeuszem Boniewiczem, kierownikiem Drukarni pod Zarządem Państwowym w Chełmży, oraz przeniósł zakład na ul. Rabiąńską 6³³. Do stałych klientów introligatorni Szulca należała m.in. Biblioteka Liceum Ogólnokształcącego im. M. Kopernika w Toruniu, dla której wykonał szereg opraw typu półpłótno z narożnikami oraz opraw broszurowych³⁴. Po 16 marca 1950 roku³⁵ Szulc i Boniewicz zostali zmuszeni do zaprzestania dotychczasowej działalności zawodowej. W opinii ówczesnego dyrektora administracyjnego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Stanisława Staniszewskiego, warsztat Szulca został zamknięty przez władze, ponieważ był jak na owe czasy zbyt duży. Marian Szulc, zabierając ze sobą część maszyn, przeszedł do introligatorni uniwersyteckiej, gdzie objął stanowisko kierownika po zmarłym Wincentym Januszewskim. Szulc, który przed wojną odbył praktykę u prof. Bonawentury Lenarta, prekursora polskiej szkoły konserwacji książki, został uznany za specjalistę od konserwacji starodruków i stał się cennym dla Biblioteki Uniwersyteckiej pracownikiem³⁶.

Do roku 1939 samodzielni introligatorzy toruńscy, podobnie jak na całym Pomorzu, nie byli zorganizowani w cechach. Natomiast introligatorów zatrudnionych w warsztatach przy drukarniach zrzeszała filia Związku Zawodowego Polskich Drukarzy i Pokrewnych Zawodów powstała w Toruniu 20 października 1919 roku w celu „troski o polepszenie bytu i pielęgnowanie koleżeństwa”³⁷. Po okresie okupacji działalność tej organizacji zawodowej wznowiono w Toruniu już w lutym 1945 roku. Wybrano wówczas nowy Zarząd, w skład którego weszli m.in. Boniewicz i Januszewski. Na XIII Ogólnopolskim Zjeździe Drukarzy w Gnieźnie podjęto decyzję o zmianie nazwy na Związek Zawodowy Pracowników Przemysłu Poligraficznego. W 1946 roku oddział toruński zreorganizował się wprowadzając podział na wydziały zrzeszające poszczególne grupy zawodowe. Utworzono

³¹ APT, Rejonowy Urząd Likwidacyjny w Toruniu, 153, Firma „Słowo Pomorskie”, Drukarnia Toruńska nr 4, k. 17.

³² *Przewodnik po Wystawie Przemysłu*, s. 13; *25 lat Związku Zawodowego*, s. 71. W rozmowie z listopada 1997 r. Szulc wspominał o ok. 30 pracownikach, ale brak potwierdzenia tego faktu w innych źródłach (Rozmowa z M. Szulcem z 24 XI 1997 r.).

³³ Rachunek Introligatorni M. Szulc, ul. Podmurna 37 dla Gimnazjum im. M. Kopernika z 18 VI 1947 r. oraz Rachunek Introligatorni M. Szulc T. Boniewicz, ul. Rabiąńska 6 dla Państwowego Gimnazjum im. M. Kopernika z 22 XI 1948 r. Wypisy z rachunków w dyspozycji autorki.

³⁴ APT, Urząd Skarbowy w Toruniu, 55, Zdolność produkcyjna w rzemiośle i usługach, k. 101; Rachunki z lat 1947–1950 dla Biblioteki Liceum Ogólnokształcącego im. M. Kopernika w Toruniu – kserokopia i wypisy w posiadaniu autorki.

³⁵ Rachunek Introligatorni M. Szulc T. Boniewicz dla Biblioteki Szkolnej przy Liceum im. Kopernika w Toruniu z 16 III 1950 r., kserokopia w dyspozycji autorki.

³⁶ S. Staniszewski, *Wspomnienia dyrektora administracyjnego*, [w:] *Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Wspomnienia pracowników*, pod red. A. Tomczaka, Toruń 1995, s. 297–298. Na temat B. Lenarta zob. H. Tadeusiewicz, *Lenart Bonawentura*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement*, pod red. I. Treichel, Warszawa–Łódź 1986, s. 117–118.

³⁷ J. Gadomski, *Historia Związku Zawodowego Drukarzy i Pokrewnych Zawodów w Polsce Oddziału Toruńskiego na przestrzeni 25 lat*, [w:] *25 lat Związku Zawodowego*, s. 21; S. Kubiak, op.cit., s. 54. Odmiennie było na południu Polski, gdzie np. cech introligatorów w Katowicach powstał w 1936 r., a w 1947 r. przejął akta i pamiątki cechu lwowskiego kontynuując jego tradycje. Zob. E. Różycki, *Introligatorstwo na Górnym Śląsku w okresie po II wojnie światowej. Kartki z dziejów*, [w:] *W kręgu książki, biblioteki i informacji naukowej*, pod red. K. Heskij-Kwaśniewicz przy współpr. D. Pietruch-Reizes, Katowice 2004, s. 278, 281.

wówczas sześć sekcji, m.in. Sekcję Introligatorów, w której funkcję prezesa pełnił mistrz Lubiszewski, oraz Sekcję Nakładaczek i Pracownic Introligatorni pod kierownictwem Marii Woźnej³⁸.

Powojenny dorobek toruńskich introligatorów zilustrowały dwie wystawy, które odbyły się w ramach Dni Torunia we wrześniu 1946 i w czerwcu 1947 roku. Na pierwszej wystawie swe prace zaprezentowali mistrzowie Franciszek Lubiszewski i Stanisław Kubiak. Wincenty Januszewski wystawił swoją pracę dyplomową oraz *Pana Tadeusza* w inkrustowanej oprawie skórzanej ze złoceniami³⁹. Druga wystawa to przegląd dorobku toruńskiego przemysłu poligraficznego, w której udział wzięły m.in. introligatornie przy Zakładach Graficznych, Drukarni nr 2, Drukarni Toruńskiej oraz Zakład Introligatorski M. Szulca⁴⁰.

Summary

Bookbinding workshops in Toruń in the years 1945–1950

In the years 1945–1950 there were four bookbinding workshops functioning in Toruń. They were bookbinding divisions of the following printing houses: Toruń Graphic Company (former R. Preuss Company), Toruń Printing House No 4 which was owned by "Wiedza" Publishing Cooperative and The Printing House No 2 (former Buszczyńscy Printing House). In that period only one private printing house was functioning in Toruń, owned by Marian Szulc. Between the years 1947 and 1948 this company was transformed into M. Szulc and T. Boniewicz company and transferred to 6 Rabiańska Street. In the first half of 1950 the company was closed. Bookbinders of Toruń were associated in The Bookbinders Section at the Trade Union of Printing Industry and their achievements were presented at the exhibitions in the years 1946 and 1947.

Zusammenfassung

Buchbindereien in Toruń in der Jahren 1945–1950

In den Jahren 1945–1950 gab es in Toruń 4 funktionierende Buchbindereien. Das waren Buchbinderabteilungen einzelner Buchbindereien: des Thorner graphischen Betriebes (ehemalige Betriebe von R. Preuss), der Thorner Buchbinderei Nr. 4, die zur Verlagsgenossenschaft „Wiedza“ – „Wissen“ gehört hat, und der Buchbinderei Nr. 2 (ehemalige Buchbinderei von Buszczyńscy). In dieser Zeit wirkte in der Stadt nur eine private, zu Marian Szulc gehörende Buchbinderei. Zwischen den Jahren 1947 und 1948 wurde dieser Betrieb in eine Gesellschaft von M. Szulc und T. Broniewicz umgewandelt und in die Rabiańska-Str. 6 verlegt. In der ersten Hälfte des Jahres 1950 wurde die Firma geschlossen. Die Thorner Buchbinder waren in der Buchbindersektion bei der Arbeitergewerkschaft der polygraphischen Industrie vereinigt und ihr Ertrag wurde in den Ausstellungen 1946 und 1947 präsentiert.

³⁸ W. Ciszewska, op.cit., s. 299.

³⁹ Przewodnik po Wystawie Druków, s. 19.

⁴⁰ Przewodnik po Wystawie Przemysłu, s. [3].